

УДК 356.33 (497.2)

ОРГАНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОЇ І ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ ТА ОСВІТИ В КАНАДІ

В.Л. Савицький, полковник медичної служби, доктор медичних наук, професор, начальник Української військово-медичної академії

Б.А. Клішевич, доктор медичних наук, професор, професор кафедри військової хірургії Української військово-медичної академії,

І.Ф. Гончаренко, полковник, кандидат педагогічних наук, заступник начальника Української військово-медичної академії з морально-психологічного забезпечення – начальник групи з морально-психологічного забезпечення

Резюме. *В роботі на основі аналізу організації системи державної охорони здоров'я і військово-медичної служби та освіти Канади висвітлений ефективний шлях їх побудови, кращі досягнення якої доцільно врахувати в Україні.*

Ключові слова: *система державної охорони здоров'я, військово-медична служба і освіта, військово-медичні кадри.*

Вступ. Ефективність проведення реформ в медичній сфері, зокрема в державній (цивільній) охороні здоров'я і її важливого компонента військово-медичної служби в значній мірі залежить від економічного розвитку держави і професійного реформування. Визначну роль в означеному процесі відіграють якісно підготовлені медичні кадри різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. При цьому в професійній підготовці військово-медичних кадрів для Збройних Сил України (ЗСУ) провідну роль відіграє якісно побудована організаційна структура військово-медичного навчально-виховного закладу освіти і науки, яка повинна мати добре оснащену лікувальну і навчально-наукову базу з єдиною системою управління, про що свідчить наш власний радянський і світовий досвід. Приклади якісної побудови військово-медичних навчально-наукових закладів в різних країнах наведені нами в численних публікаціях [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9], що потрібно врахувати при подальшому становленні Української військово-медичної академії (УВМА). В якості прикладу до означених вимог функціонування вищих навчально-наукових і лікувально-профілактичних закладів приводимо організацію системи державної (цивільної) медицини і військово-медичного забезпечення

збройних сил та підготовки військово-медичних кадрів у Канаді, достатньо розвинутої і дружньої до України держави світу.

Мета. Метою роботи є аналіз системи державної (цивільної) і військово-медичної охорони здоров'я та підготовки військово-медичних кадрів для збройних сил Канади.

Матеріали та методи дослідження. При дослідженні використанні матеріали літературних джерел та власний досвід роботи в УВМА. Використані методи: аналітичний, бібліографічний та прагматичний.

Результати дослідження та їх обговорення. Система державної охорони здоров'я і освіти Канади. Охорона здоров'я Канади являється однією із сфер, якою пишається держава. Канадська система охорони здоров'я фінансується державою і представляється як система страхових і медичних планів 10 провінцій і трьох територій. Означена система відома як Medicare і забезпечує безкоштовне або за мінімальною ціною медичне обслуговування всіх громадян Канади. Означена організація медичної допомоги пояснюється тим, що медичне забезпечення громадян знаходиться в структурі відомств місцевих провінціальних властей, а не федерального уряду. Система охорони здоров'я кожної провінції або території діє за єдиними принципами, які

встановлюються на державному рівні. За управління і забезпечення медичними послугами відповідає кожна окрема провінція або територія. Вони планують, фінансують і оцінюють якість медичних послуг різними медичними фахівцями, а також забезпечення деякими ліками. Федеральний уряд в системі охорони здоров'я тільки встановлює і контролює виконання загальних принципів Medicare, частково здійснює фінансування медичних програм провінцій та територій і виконує ряд інших функцій вказаних в конституції Канади. Серед них є медичний догляд за особливими групами канадських громадян, куди включають ветеранів, корінних громадян Канади, що живуть в резерваціях, військових і службовців Королівської канадської кінної поліції, а також профілактика і захист здоров'я населення та пропаганда здорового способу життя.

В організації охорони здоров'я Канади в первинній ланці визначну роль відіграють сімейні лікарі (терапевти), які складають близько 51% практикуючих терапевтів. Означені сімейні лікарі організують зв'язок пацієнтів і системи охорони здоров'я, доступність до лікарів-спеціалістів, лікарняного обслуговування, діагностичних процедур, лікам, призначеним по рецепту. В Канаді не існує системи «суспільної медицини», де лікарі працюють безпосередньо на урядову структуру. Більшість лікарів мають власну приватну практику, деякі із них працюють в лікарнях або місцевих оздоровчих центрах. Держава оплачує послуги приватним лікарям в залежності від надання медичної допомоги, при цьому плату вони отримують із бюджету провінції або території. Терапевти, які не мають приватної практики, отримують встановлений оклад або плату в залежності від наданих медичних послуг. При необхідності отримати медичні послуги громадяни Канади звертаються до сімейного лікаря терапевта або безпосередньо в клініку за своїм вибором і пред'являють карточку медичного страхування, яка видається всім легальним громадянам країни. Канадці безпосередньо не платять за надані медичні

послуги і не заповнюють для цього різні форми документів. Надані медичні послуги повністю покриваються страховим полісом і для них не існує межі в їх оплаті.

Стоматологи працюють незалежно від системи охорони здоров'я, окрім випадків коли необхідна невідкладна допомога хірурга-стоматолога. При лікуванні у стоматолога вартість лікування одного зуба коштує біля 50-100 доларів, а складні випадки до 500-600 доларів. Технічне протезування коштує ще дорожче. Аптеки також являються незалежними від держави організаційними структурами. В канадських аптеках продаються ліки різної вартості, які виготовлені в Канаді. Літнім громадянам на ліки в аптеках існують знижки.

Біля 95% всіх канадських лікарів працюють по принципу некомерційних приватних організацій, які управляються місцевою радою директорів, організаціями добровольців або муніципалітетами. Як доповнення до загальнодержавної системи медичного страхування провінції і території також забезпечують медичним обслуговуванням частину населення, яка потребує додаткових медичних послуг - літніх людей, дітей та безробітних. Вказані додаткові медичні послуги нерідко включають безкоштовні ліки, стоматологічну допомогу, послуги окуліста, різні засоби для інвалідів (протези, крісла-каталки) та інші послуги. Хоча провінції і території забезпечують додатковими послугами деякі верстви населення, ця сфера послуг знаходиться в приватному секторі, а тому за них платять громадяни країни. В такому випадку рекомендують придбати для покриття витрат страховки, які часто включають в компенсаційний пакет поряд із заробітною платою.

Охорона здоров'я в Канаді фінансується в основному податками як місцевими, так і державними прибутками від підприємств. Так, для укріплення системи охорони здоров'я у 1999 році уряд Канади вирішив, що провінції і території отримують додатково 11,5 мільярдів доларів за період 1999-2004 роки на додаткові

потреби системи. Одним із важливих аргументів успіхів існуючої системи охорони здоров'я являється тривалість життя канадців, яка складає 78.6 років (81.4 років для жінок і 75.8 років для чоловіків), що являється одним із самих високих показників серед розвинутих країн. Рівень дитячої смертності у 1996 році склав 5.6 на 1000 новонароджених дітей, що є самим низьким показником у світі.

Всі громадяни Канади можуть користуватись безкоштовною медичною допомогою, однак в кожній провінції діє своя система медичного страхування, яка діє таким чином, що всі послуги канадських лікарів платні, однак за них платить держава. При медичному страхуванні після оформлення відповідних документів в офісі міністерства охорони здоров'я видається карта здоров'я (Health Card) з номером страховки, яка являється документом, що засвідчує особистість громадянина. Вона видається кожному члену сім'ї і навіть дітям.

При дії в Канаді системи сімейного лікаря є можливість вибрати собі лікаря, який буде слідкувати за здоров'ям всієї сім'ї. В екстремальних випадках у відділенні невідкладної медичної допомоги пацієнта огляне черговий лікар і черговий спеціаліст, який надасть необхідну медичну допомогу, включаючи госпіталізацію. При необхідності пацієнта доставлять в лікарню бригадою швидкої медичної допомоги.

Сучасна Канада відчуває гостру потребу у кваліфікованому медичному персоналі. У зв'язку з цим уряд країни заявив про плани щодо збільшення чисельності студентів медичних ВНЗ-в, а також про виділення додаткових коштів бюджету на медичну освіту. Крім того, відкриваються нові медичні освітні установи, наприклад, у 2005 році у канадській провінції Онтаріо відкрита медична школа (Northern Ontario Medical School) на базі університетів Lakehead Laurentian University і University. Медична освіта, отримана в Канаді визнається по всьому світі.

Система медичного обслуговування та освіти в Канаді знаходиться у веденні Медичної

ради Канади (The Medical Council of Canada – MCC), утвореної у 1912 році. MCC стежить за чітким дотриманням уніфікованих стандартів кваліфікації, що вимагається у практичній діяльності всіх канадських лікарів. Крім ліцензування медичної діяльності Рада забезпечує проведення іспитів для місцевих і іноземних лікарів, бажаючих підтвердити свою кваліфікацію в Канаді. Всі кандидати повинні здати відповідні екзамени для подальшого включення в медичний реєстр Канади (Canadian Medical Registry), який нараховує біля 96 тис. докторів.

Іноземні студенти можуть отримати медичну освіту в Канаді на базі наявної університетської, вступивши в одну із місцевих медичних шкіл (Medical school). Так називаються медичні факультети, які функціонують на базі великих університетів, таких як University of Toronto, Mc Master University, Mc Gill University, Memorial University of Newfoundland. Серед інших медичних вузів Канади виділяють: Grant MacEwan University, Malaspina University College, Seneca College of Applied Arts and Technology, Georgian College, Trent University, Thompson Rivers University, University of Regina, Centennial College та інші. Однак число місць для громадян Канади обмежений до 10-15 і конкурс при вступі дуже високий. Навчання платне, виділення стипендії зазвичай не передбачено. Якщо надалі планується працювати в системі медичного обслуговування громадян Канади, то необхідно продовжити свою освіту в канадській інтернатурі, а також отримати статус громадянина країни (Canadian Citizen або Canadian Permanent Resident). Вступ в канадську інтернатуру здійснюється централізовано через службу CaRMS (Canadian Resident Matching Service), яка розподіляє випускників канадських медичних освітніх установ у різні інтернатури по всій країні. Власники іноземних медичних дипломів також повинні звернутися в службу CaRMS для вступу в канадську інтернатуру. Перевагою при вступі користуються канадські та іноземні випускники, які закінчили місцеві медичні навчальні заклади (Canadian Medical

Graduates – CMG). Розробляється механізм розподілу, при якому претенденти на вступ до інтернатури з інших країн мають рівні шанси з власниками місцевих дипломів. Випускники іноземних медичних ВНЗ можуть легалізувати свої дипломи в Канаді і отримати роботу за фахом, якщо він є громадянином Канади і має диплом виданий навчальним закладом Канади [11, 18].

Наступною вимогою для бажаючих підтвердити свою медичну кваліфікацію в Канаді є успішна здача оціночного іспиту (Evaluating the Exam). Далі потрібно отримати допуск до кваліфікаційних іспитів, що дозволить отримати роботу в канадській медицині.

При навчанні в Канаді для отримання медичної освіти необхідно демонструвати високий рівень знань. Процес становлення лікаря досить тривалий: університетська освіта – 4 роки, навчання в медичній школі – 4 роки, далі інтернатура – 3-5 років залежно від спеціалізації (всього 11-13 років). Спеціальність лікаря в Канаді – одна із високооплачуваних спеціальностей в Північній Америці і Європі. Плата за медичну освіту в Канаді для іноземних студентів становить біля 12-15 тис. доларів на рік, а для канадських студентів – біля 2-5 тис. доларів.

Канадські збройні сили. Канадські збройні сили (Canadian Armed Forces – CAF) або Канадські сили (Canadian Forces – CF) являють собою об'єднані збройні сили Канади встановлені актом Національної оборони, в якому проголошується: «Канадські сили являються збройними силами її величності, яка очолює Канаду і складають одну службу, яка називається канадськими збройними силами» [14]. Вказане об'єднане формування включає Королівський канадський військово-морський флот, канадську армію (сухопутні війська) і Королівські канадські військово-повітряні сили. Це стосується регулярних військ і резервних сил. Останні включають чотири компонента: первинний резерв, додатковий резерв, кадетські організації та служби навчання і канадські кавалеристи. Згідно з Національним

актом оборони канадські збройні сили являються по суті окремою структурою відмінною від міністерства національної оборони. Міністерство Національної оборони федерального уряду відповідає за уряд і формат політики оборони, яка також включає цивільну підтримку системи збройних сил. Керівник (командуючий) канадських збройних сил є діючий канадський монарх – королева Єлизавета II, яка на сьогодні представлена генерал-губернатором Канади. Канадськими збройними силами керує начальник штабу оборони (Chief of the Defence Staff), якого консультує і допомагає Рада збройних сил (Armed Forces Council). Начальнику штабу оборони підпорядковані різні рівні організаційних структур. До першого рівня підпорядкованих структур відносяться: заступник начальника штабу, командуючі видами канадських збройних сил, начальник військового персоналу, командуючий канадськими спеціальними командами операційних сил, командуючий інтелектуальними командами збройних сил.

Штаб-квартири Національної оборони знаходяться в містах: Оттава, Онтаріо і Квібек (ВМФ). Існуюча організаційна структура канадських збройних сил представлена на рис. 1. Генерал-губернатор, призначений за рекомендацією прем'єр-міністра і начальника штабу канадських збройних сил, як офіцер самого високого рангу у збройних силах є головою військової ради збройних сил (Armed Forces Council) і знаходиться в команді канадських збройних сил. Рада збройних сил керується із ставки Національної оборони в Оттаві і Онтаріо [15,16].

Канадські збройні сили були розміщені на 27 військових базах як в країні, так і за кордоном. Чисельність військових баз з 1970 року значно зменшилась шляхом їх ліквідації і об'єднання. Офіцерський склад і не призначені на посади проходять базову підготовку в керівних центрах і школах для новобранців збройних сил в Сент-Джон-Рішельє. Підготовку проходять офіцери, які головним чином будуть призначені в канадські збройні сили із званнями із цивільних

університетів або отримали призначення на посаду на основі освіти в Королівському військовому коледжі Канади. Специфічний військовий елемент

і професійна підготовка включені в різні освітні установи по всій Канаді, а також використовуються зовнішні зв'язки у всьому світі.

Рис 1. Існуюча структура канадських збройних сил (на 2016 р.)

Військово-медична служба і освіта Канади. Королівська медична служба Канади (Royal Canadian Medical Service – RCMS) являється штатною складовою збройних сил Канади.

Група охорони здоров'я канадських збройних сил являється формуванням канадських збройних сил і підпорядкована начальнику штабу військового персоналу. Вона включає в собі Королівську медичну службу Канади та Королівський стоматологічний корпус і виконує всі військові функції системи охорони здоров'я: клінічні послуги, наукові дослідження, навчання, суспільну охорону здоров'я. Група включає спеціалістів в області охорони здоров'я біля 40 професій і

спеціальностей більш як у 120 військових частинах і підрозділах Канади та за кордоном. В структурі Групи медичних послуг канадських збройних сил є:

- навчальний центр медичної служби канадських збройних сил;
- заклад екологічної медицини канадських збройних сил;
- центр медичних послуг канадських збройних сил;
- центр медичного постачання;
- один канадський польовий госпіталь;
- один канадський польовий госпіталь резервного загону;
- один стоматологічний підрозділ.

Королівська медична служба Канади модернізувалась і реформована в Медичну службу Збройних Сил Канади (Canadian Forces

Medical Service) 9 жовтня 2013 року. Емблема Королівської медичної служби Канади представлена на рис. 2.

Рис 2. Емблема Королівської медичної служби Канади

Офіційним девізом Медичної служби Збройних Сил Канади є: «Ми поспішаємо допомогти солдатам» (We hasten to aid the soldiers).

Медичний персонал Групи охорони здоров'я канадських збройних сил забезпечує постійну і оперативну готовність надавати медичну допомогу особовому складу [9, 10]. Перспективними завданнями Групи охорони здоров'я канадських збройних сил є забезпечення всіма видами високоякісної медичної допомоги особовий склад збройних сил, всюди де вони служать.

Група охорони здоров'я канадських збройних сил повністю інтегрована у військову і цивільну охорону здоров'я і являється національним лідером в реформуванні системи охорони здоров'я. Команда Групи охорони здоров'я підтримує стратегію канадської оборони, пропонуючи професійні види медичної допомоги, розуміючи, що особовому складу канадських збройних сил потрібна якісна охорона здоров'я і що являється найвищим пріоритетом збройних сил і уряду Канади. Обов'язок головного хірурга (керівника групи) є забезпечення швидкого надання медичної допомоги особовому складу збройних сил, досягаючи головним чином

збереження їх здоров'я і доброго психологічного стану, попередження хвороб, здійснення діагностики і лікування пошкоджень, захворювань і сприяти швидкому поверненню до виконання поставлених завдань [12].

Організація і структура. Група охорони здоров'я канадських збройних сил є її організаційною структурою, яка включає медичну і стоматологічну служби. Організаційно все медичне забезпечення (ресурси послуг охорони здоров'я) для регулярних і резервних збройних сил (з незначним виключенням) знаходиться під керівництвом головного хірурга. Дві регіональні команди відповідають за внутрішню медичну забезпеченість: одна Група охорони здоров'я – західну частину Канади і чотири Групи охорони здоров'я – за східну частину Канади. Штаби Групи охорони здоров'я розміщуються в національних регіонах. Група охорони здоров'я надає підтримку консультаціями і плановими заходами Королівському канадському ВМФ, канадській армії, Королівським канадським ВПС, оперативним командам і регіональним об'єднанням збройних сил за завданнями збройних сил (Task Forces).

На сьогодні Група охорони здоров'я канадських збройних сил має 43 підрозділи, 82 загони, включаючи постійні клініки, польові амбулаторії, польовий госпіталь, дві школи, одну дослідну установу, стоматологічний загін, одно депо медичного постачання та інші спеціальні структури.

Особовий склад Королівської медичної служби Канади носить однакову форму з іншими членами групи охорони здоров'я канадських збройних сил, яка має унікальну ідентифікацію, що виразно відрізняється від форми інших видів збройних сил (військово-морський флот, сухопутні і військово-повітряні сили).

Всі офіцери носять однаковий значок на головному уборі, тільки лікарський значок відрізняється тим, що палиця (жезл) встановлена у виді золоті гадюки на золотому фоні. Офіцери медичної служби військово-морського флоту носять яскраво-червону форму, в той час як інші офіцери медичної служби носять темно-вишневу одягу. Всі офіцери медичної служби сухопутних сил носять медичний плечовий шеврон на жакеті парадної одягу, а на петлиці визначена назва «Медичний» (Medical). Всі офіцери військово-повітряних Сил носять визначальний металевий значок, поверх якого розміщена назва імені на його жакеті [9, 10].

Навчання. Підготовка військово-медичних кадрів для канадських збройних сил здійснюється в наступних навчально-наукових закладах:

1. Школа оперативної медицини (School of Operational Medicine – SOM) в Торонто і Онтаріо представляє частину канадських збройних сил з екологічної медицини. В свою чергу канадські сили екологічної медицини являються установою, в якій проводяться наукові дослідження з оборони і розвитку Канади. Школа оперативної медицини проводить всі навчально-тренувальні види підготовки хірурга.

2. Центр підготовки військово-медичної служби канадських збройних сил (Canadian Forces Health Service Training Centre - CFHS в

ТС) в Бордені являється місцем розміщення та центром первинної підготовки військово-медичних кадрів всіх освітніх рівнів.

3. Військова школа виживання і військово-повітряної медичної (аеромедичної) підготовки (Canadian Forces School of Survival and Aeromedical Training – CFSSAT) розміщена у Вініпегу та Манітоба, проводить початкову і завершальну підготовку пілотних екіпажів для всіх військово-повітряних сил Канади. Підготовка охоплює різні теми, включаючи життєву підтримку спорядженням, людські фактори, розшук, відхилення (дезорієнтацію) і нічне бачення.

Особовий склад Групи охорони здоров'я канадських збройних сил навчає фахівців з близько 40 медичних спеціальностей. Більшість цивільних університетів з найвищим рівнем професійної клінічної і наукової кваліфікації являються базою, де особовий склад медичної служби здобуває клінічну освіту по спеціальності, в той час більшість військово-медичної підготовки і освіти здійснюється у згаданому центрі групи охорони здоров'я, який розміщується на базі канадських збройних сил в Бордені і Онтаріо. Центр здійснює підготовку лікарів, стоматологів і фахівців профілактичної медицини, помічників лікаря, медичних сестер, адміністраторів охорони здоров'я, офіцерів медичного забезпечення бойових операцій. Центр підготовки Групи охорони здоров'я канадських збройних сил співпрацює з цивільною службою охорони здоров'я по всій Канаді з метою клінічної підготовки студентів, які стануть помічниками лікаря і медичними сестрами, забезпечує їх спеціальними курсами надання медичної допомоги в критичних ситуаціях, процедурами в операційній та психологічними послугами. Центр здійснює професійну підготовку медичних і операційних фахівців, стоматологічних фахівців і гігієністів, медичних лаборантів, медичних рентген лаборантів та біомедичних технологів [12].

Розвивається освіта в повітряній і гіпербаричній дайвінг медицині в школі операційної медицини канадських збройних сил (CF Environmental Medicine Establishment) в Торонто і підводний медичний курс в Галіфаксі.

Існує також багато інших постосвітніх програм для підготовки спеціалістів за місцем проживання, пов'язаної з характером професійної роботи випускників канадських і американських університетів.

Для повного виконання наказу по якісному медичному забезпеченню особового складу канадських збройних сил по всій Канаді і за кордоном Група охорони здоров'я підтримується різними канадськими цивільними провінціями і федеральним агентством охорони здоров'я. Хоча її першочергове завдання є медичне забезпечення особового складу канадських збройних сил, вона інтегрована з головними напрямками національної і провінціальної (територіальної) системи охорони здоров'я через стратегічні союзи, меморандуми взаєморозуміння, місцеві угоди і через загальний дух кооперації та доброї волі. Також підтримує тісні зв'язки з військово-медичними організаціями в НАТО і у всьому світі. Складна система охорони здоров'я канадських збройних сил була акредитована в Канаді і незалежною спільнотою по якісному медичному забезпеченню, що є міжнародним визнанням для встановлення стандартів якості.

Участь у міжнародних військових місіях. Група охорони здоров'я забезпечувала особовий склад канадських збройних сил успішним наданням медичної допомоги за межами Канади. В ході операцій вона забезпечувала первинну і хірургічну допомогу, медичне забезпечення після операції, короткотермінову хірургічну і медичну допомогу хворим, діагностику пошкоджень, стоматологічну і фармацевтичну допомогу та лабораторні послуги. Група охорони здоров'я приймала участь у 15 міжнародних місіях. Вона підтримувала операційні команди по наданню

медичних послуг в джунглях Центральної Африки, в пустелях Середнього Сходу, в країнах Африки, тощо. Майже чотири роки, починаючи з 2006 року, команди Групи охорони здоров'я третього багатонаціонального медичного загону забезпечували медичною допомогою більшість штату НАТО в Кандагарі. Означений загін забезпечував медичною допомогою коаліційні збройні сили, які приймали участь в операціях на південному Афганістані, і був широко відомий як один із кращих травматичних госпіталів у світі з 97% рівнем виживання.

У відповідь на катастрофу в Гаїті 12 січня 2010 року перший канадський польовий госпіталь на 100 ліжок швидко розгорнувся в Леогане, Гаїті і забезпечував медико-хірургічною допомогою населення міста. В двох операційних госпіталью виконано біля 199 хірургічних операцій, надана медична допомога багатьом хворим, проведенні численні лабораторні і рентгенівські дослідження, стоматологічні і фармацевтичні послуги. Він також забезпечував хірургічною медичною допомогою не урядові організації регіону. Сумісно з персоналом охорони здоров'я першого канадського польового госпіталью її Величності кораблі Атабаскан і Халіфакс надали допомогу біля 22.000 жертв землетрусів, окрім того забезпечили високоякісною медичною допомогою особовий склад канадських збройних сил. Розгортання польових госпіталів в Афганістані і Гаїті показано на рис. 3.

Персонал Групи охорони здоров'я канадських збройних сил діє як наставник персоналу охорони здоров'я афганської національної армії в академії медичних наук збройних сил в Кабулі і в регіональному військовому госпіталі в Мазаре-Шаріф.

Role3MMU Operating Room Afghanistan

1 Canadian Field Hospital Haiti

Рис. 3. Розгортання канадських військових госпіталів в інших країнах (Афганістані і Гаїті)

Висновки

1. Канада має високий економічний потенціал з визначним ВВП на душу населення створила умови для безкоштовного медичного обслуговування громадян і проведенням якісно організованої державної медичної допомоги в усіх провінціях і територіях, що являється національною гордістю держави. Канада являється третьою країною в світі по чисельності українського населення (після України і Росії).

2. Державна медична освіта багатоступенева і неперервна, здійснюється в університетах і медичних школах загальним терміном біля 11-13 років. В результаті професійних вимог до освіти на всіх її рівнях були отримані позитивні результати з підготовки кваліфікованих медичних кадрів із числа громадян Канади і іноземних держав.

3. Військово-медична служба канадських збройних сил забезпечує медичним обслуговуванням всі види збройних сил як на території країни, так і за кордоном. Характерними зовнішніми ознаками її є наявність форми одягу, емблем, відповідних девізів і маршів.

4. Військово-медична служба канадських збройних сил здійснює різні види медичної діяльності: проведення всіх видів медичного забезпечення військовослужбовців та громадян Канади; наукові дослідження в різних областях; підготовка військово-медичних кадрів усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів.

5. Досвід побудови і організації функціонування військово-медичної служби і освіти в Канаді необхідно врахувати при подальшому розвитку військово-медичної служби, освіти і науки в Україні.

Література

1. Білий В.Я., Клішевич Б.А. Актуальні проблеми підготовки військово-медичних кадрів для ЗС України // Лік. справа, 1996. - №1,2. - С. 197-201.

2. Вороненко В.В., Клішевич Б.А. Актуальні проблеми діяльності Української військово-медичної академії та перспективи покращання її функціонування // Військова медицина України. - Київ, 2005. - Т.5. - №2. - С. 15-29.

3. Голубчиков Ю.Н., Шокарев С.Ю. Универсальный атлас мира. – М.: ООО издательство Астрель. – 2008. – 312 с.

4. Заруцький Я.Л., Клішевич Б.А., Лакша А.М. Аналіз організації роботи кафедри військової хірургії Української військово-медичної академії та заходи щодо покращання її діяльності. // Військова медицина України. – Київ, 2008. – Т.8. - №1. – С. 34-44.

5. Клішевич Б.А., Савицький В.Л. Українська військово-медична академія (до 20-річчя створення Академії). – К.: УВМА, 2013. – 564 с.
6. Клішевич Б.А., Гончаренко І.Ф. Військово-медична освіта в країнах НАТО (навчальний посібник). – К.: «МП Леся», 2013. – 80с.
7. Клишевич Б.А. Путь профессионального становления (к 50-летию научной, учебной и практической деятельности). – К.: УВМА, 2015. – 272 с.
8. Пасько В.В., Клішевич Б.А. Актуальні проблеми клінічної підготовки військово-медичних фахівців. // Медична освіта. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – С. 3-6.
9. Royal Canadian Medical Service . <https://en.wikipedia.org/w/index.php>.
10. Canadian Forces Medical Service Add «Royal» to its Name As Well. Ottawa Citizen. October 9, 2013.
11. Canadian Medical University (<http://iceainternational.com/category/106.htm>).
12. Canadian Forces Health Services Group <https://en.wikipedia.org/w/index.php>.
13. Royal Canadian Dental Corps <https://en.wikipedia.org>.
14. Elizabeth II (1965). National Defence Act. II Ottawa: Queens Printer for Canada. Retrieved 20 January 2009.
15. Canadian Armed Forces : website www.forces.gc.ca (<http://www.forces.gc.ca>).
16. Canadian Armed Forces/ <http://en.wikipedia.org/wiki/>.
17. Українці в Канаді. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
18. Охорона здоров'я Канади / Canada ca.uk/archives/450.
19. Канада / ВВП по ППС на душу населення / Кноема. ru/atlas/.
20. ВВП України: структура і динаміка (2002-2016). index.minfin.com.ua/index/gdp/.

Науковий рецензент доктор медичних наук професор Бадюк М.І.